

RADZYŃSKI BOCZNIK HUMANISTYCZNY
tom 6, 2008

Jacek Romanek

Powstanie i działalność PSL mikołajczykowskiego w powiecie radzyńskim w latach 1945-1947

Zgłoszenie w kwietniu 1945 r. przez Stanisława Mikołajczyka gotowości do rozmów w kwestii uczestnictwa w Rządzie Tymczasowym, a następnie jego powrót do kraju oraz powstanie w sierpniu 1945 r. Polskiego Stronnictwa Ludowego, wymusiło na nowej władzy zajęcie odpowiedniego stanowiska w sytuacji powstania silnej opozycji politycznej¹. Dla Polskiej Partii Robotniczej i jego sojuszników udział PSL w TRJN dawał szansę wytworzenia w społeczeństwie polskim pozorów legalności nowej władzy. Stając się doskonałym elementem propagandowym również na arenie międzynarodowej.

„Przychylność” władz komunistycznych dla działań podjętych przez Mikołajczyka była jednak jedynie pozorna. Zyskująca w szybkim tempie poparcie społeczne partia chłopska, która zaczęła przybierać formy partii ogólnonarodowej, od samego początku była postrzegana jako największe zagrożenie dla interesów i programu PPR.

Ludność powiatu radzyńskiego od początku odnosiła się do nowej władzy ze zdecydowaną niechęcią i wrogością, czego najbardziej widocznym przykładem było poparcie udzielane przez nią zarówno podziemiu zbrojnemu AK-WiN jak również PSL oraz SN². Niechęć zdecydowanej większości społeczeństwa powiatu radzyńskiego do nowej rzeczywistości politycznej, stanowiła niezwykle podatny grunt dla tworzenia na jego obszarze struktur terenowych PSL. Mimo, iż na tle pozostałych powia-

¹ J. Wrona, *System partyjny w Polsce 1944-1950*, Lublin 1995, s. 136.

² M. Piotrowski, *Władze Bezpieczeństwa wobec niepodległościowych dążeń społeczeństwa powiatu radzyńskiego po II wojnie światowej*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny”, t. I (2004), s. 217.

tów południowego Podlasia proces tworzenia struktur PSL w powiecie radzyńskim przebiegał znacznie wolniej³. Opierał się początkowo w kwestiach organizacyjnych na zasadach funkcjonujących jeszcze przez przedwojenne SL, a od stycznia 1946 r. na uregulowaniach opracowanych na I Kongresie PSL obradującego w dniach 19-21 stycznia 1946 r. w Warszawie⁴.

W pracach badawczych nad historią PSL na terenie powiatu radzyńskiego niezwykle cenne źródło stanowią nie znane szerokiemu gronu czytelników materiały zgromadzone w zasobie IPN, wśród których szczególnie cenny materiał archiwalny stanowią materiały operacyjne wytworzone w wyniku prowadzonego rozpracowywania struktur stronnictwa przez PUBP. Wymieniają one w gronie pierwszych aktywistów oraz organizatorów PSL w tym powiecie w zdecydowanej większości przedwojennych działaczy ludowych należących do SL. Największą aktywnością organizacyjną odznaczał się przede wszystkim: Józef Kurowski⁵ zam. w Jelnicy, Zygmunt Waszczuk zam. w Międzyrzeczu oraz Józef Zaniewicz⁶ zam. w Sawkach. Ten ostatni już 25 września 1945 r. zorganizował we wsi Sawki pierwsze koło PSL, opierając się przede wszystkim na osobach związanych z kręgami przedwojennego SL oraz członkami BCh z okresu okupacji. Kolejne koło zorganizował w październiku tego samego roku we wsi Tłuściec Józef Jeleszuk należący do SL. Po spotkaniu odbytym na początku października z warszawskim działaczem PSL oświadczył członkom istniejącego w Tłuścicu koła SL, „że SL jest teraz PSL”, co zostało następnie bez sprzeciwu zaakceptowane przez działaczy ludowych z terenu gminy Tłuściec⁷. Przykład ten pokazuje pewien model tworzenia struktur gminnych PSL. Charakterystyka przygotowana przez szefa PUBP w Radzynie wymieniała wśród najaktywniejszych organizatorów PSL również Stanisława Zaniewicza zam. w Krzywicy⁸.

Przystąpienie na przełomie września i października 1945 r. do organizacji struktur terenowych PSL, wiązało się ze wzrostem zainteresowania jego działalnością ze strony aparatu bezpieczeństwa. Realizowane było ono za pomocą hasel przestrzegających przed tworzeniem odrębnego stronnictwa ludowego, które doprowadzi do rozbicia polskiej wsi, a tym samym osłabienia obozu demokracji ludowej⁹. Podejmowano w dalszej kolejności aktywne działania zmierzające do udaremniania prób zakładania kolejnych kół stronnictwa, co prowadzone było zarówno przez lokalnych pracowników UB jak i członków PPR. Występowali oni na zebraniach ludowych z krytyką założeń politycznych PSL wobec dążeń i wysiłków obecnych władz w odbu-

³ D. Smolarek, *Władze komunistyczne wobec opozycji na południowym Podlasiu w latach 1944-1947*, Siedlce 2005, s. 135.

⁴ *Kongres PSL 1946*, Warszawa 1999, s. 141-146.

⁵ *Słownik biograficzny żołnierzy Batalionów Chłopskich IV Okręg Lublin*, t. II, Lublin 2001, s. 400.

⁶ Józef Zaniewicz zam. we wsi Sawki gm. Misie, przed 1939 r. był prezesem Stronnictwa Ludowego w powiecie radzyńskim. Podczas okupacji był członkiem BCh, a po wyzwoleniu wstąpił w 1946 r do PSL.

⁷ Oddział Instytutu Pamięi Narodowej w Lublinie (dalej: IPN Lu), 16/419, akta sprawy Filipiak Jan s. Pawła, k. 13-13v.

⁸ Tamże, sygn. 08/172, t. 1, sprawa obiektowa krypt. „Politycy”. Byli członkowie PSL, k. 13.

⁹ „Archiwum Ruchu Robotniczego”, t. XI, Warszawa 1988, s. 170.

dowie ojczyzny. Tak jak to miało miejsce w wypadku Kąkolewnicy¹⁰, gdzie organy bezpieczeństwa, dzięki informacjom uzyskanym od posiadanej agentury, zdołały udaremnić planowany zjazd założycielski PSL. Mimo tego do końca 1945 r. na terenie powiatu radzyńskiego zostało zorganizowanych sześć kolejnych kół stronnictwa w miejscowościach: Przychody, Grabowiec, Żakowola, Radzyń, Przechodziska, Jelnica¹¹. Następnie, w okresie od stycznia do czerwca 1946 r., kolejne koła powstały we wsiach Krzewica, Ostrówki, Turów, Wysokie oraz miejskie koło PSL w Międzyrzeczu. Sam proces organizacyjny związany z umasowieniem ruchu ludowego trwał w powiecie radzyńskim, podobnie jak na terenie całego kraju, do połowy 1946 r.

W ocenie PPR, jak i Stalina, istnienie dobrze zorganizowanego i działającego stronnictwa ludowego nie było brane pod uwagę w żadnej kalkulacji politycznej. Przystępując już w grudniu 1945 r. do zdecydowanej akcji propagandowej wymierzonej zarówno w stronnictwa i jego członków¹². Jednym z jej elementów były skuteczne próby niedopuszczenia lub nawet zerwania przez PPR i UB na przełomie listopada i grudnia 1945 r. zjazdów założycielskich PSL w Turowie i Międzyrzeczu. W przypadku wsi Turów próby założenia wiejskiego koła PSL powiodły się dopiero w marcu 1946 r. Aktywny udział w pracy organizacyjnej na terenie zarówno Turowa jak i całej gminy Szóstka przejawiali przedwojenni członkowie ZMW „Wici”, należący podczas wojny do organizacji ROCh, a następnie BCh. Organizatorem koła była Irena Golec pełniąca w późniejszym okresie również funkcję zastępcy sekretarza Powiatowego Zarządu PSL oraz jej brat Eugeniusz Golec, Jan Ziech, Józef Musiatowicz wspieranych przez miejscowego ks. Stanisława Grodowskiego, który zachęcał ludność do wstępowania do stronnictwa¹³.

Miejskie Koło PSL w Międzyrzeczu założono 30 czerwca 1946 r., na jego czele stanął Stanisław Mielnicki, a na jego zastępcę wybrano Józefa Przybylskiego. Liczyło 132 członków i było najsilniejszą oraz najaktywniejszą organizacją na terenie całego powiatu, zarówno ze względu na liczbę członków jak również prowadzoną działalność polityczną. Wśród najbardziej aktywnych działaczy stronnictwa znalazł się Sergej Antoni przedwojenny komendant policji państwowej, Światkowski odpowiadający za kolportowanie prasy stronnictwa, Piotr Kazimierzczak, Józef Przybylski, Zygmunt Waszczuk, Zygmunt Zakrzewski, Stanisław Malinowski, Barbara Przybylska oraz Tadeusz Zając¹⁴.

Mimo aktywnej pracy nad zorganizowaniem struktur stronnictwa na terenie całego powiatu radzyńskiego, pozostały one najmniejszą strukturą powiatową w całym województwie lubelskim. Wynikało to zarówno z braku silnej tradycji ruchu

¹⁰ IPN Lu 036/4, sprawozdanie dekadowe agenturalno-operac. PUBP w Radzynie, k. 89; IPN Lu 036/5, raporty i meldunki sytuacyjne PUBP w Radzynie, k. 14-15.

¹¹ Sprawozdanie PUBP w Radzynie za okres 7-17 grudnia 1945 r. podaje, iż „PSL na terenie powiatu nie stwierdzono. Trwają jednak obecnie zabiegi działaczy mikołajczykowskich o przekształcenie istniejących kół SL w koła PSL” – zob. IPN Lu 036/3, Sprawozdania dekadowe Sekcji I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, k. 85.

¹² R. Turkowski, *Polskie Stronnictwo Ludowe – model oporu politycznego (1945-1947)*, [w] *Represje wobec wsi i ruchu ludowego (1944-1956)*, red J. Gmitruk, Z. Nawrocki, Warszawa 2003, s. 14.

¹³ IPN Lu 08/167, sprawa obiektowa kryptonim „Podżegacze – Rozbijacze”. Materiały dot. byłych członków BCh PSL, k. 6-10.

¹⁴ IPN Lu 08/172 t.1, k. 17.

ludowego na tym terenie oraz działań UB. Znaczący udziału i wpływ w życiu politycznym osiągnęło stronnictwo jedynie w północnej części powiatu na terenach gmin: Kąkolewnica, Misie, Tłuściec, Żerocin, Zahajki, Szóstka i miasta Międzyrzec Podlaski, w którym znajdowała się siedziba Zarządu Powiatowego PSL. Pokrywały się one z obszarem, gdzie jeszcze przed wrześniem 1939 r. istniały aktywne struktury SL, tracące po powstaniu PSL dotychczasową pozycję w środowisku wiejskim jak i miejskim, na korzyść mikołajczykowskiego PSL. W wymienionym terenie aktywny udział w działalności stronnictwa brało około 300 członków. Na pozostałym obszarze powiatu, gdzie PSL nie posiadał znaczących wpływów, do stronnictwa należało 146 osób¹⁵. Udane próby organizacji stronnictwa podjęto również na terenie gm. Komarówka oraz kilku sąsiednich wsi, m.in. Kolembrody¹⁶. Prezesem koła zorganizowanego na terenie Komarówki został Franciszek Kulowiec.

W okresie największego rozkwitu PSL na terenie powiatu, w szacunkach organów bezpieczeństwa, aktywny udział w działalności stronnictwa przejawiało 446 działaczy z 13 zorganizowanych kół¹⁷, rozlokowanych w miejscowościach: Tłuściec – 31 członków, Przychody – 20, Jelnica – 19, Turów – 17, Przychodziska – 16, Grabowiec – 15 (jego organizatorem był Mikołaj Bożodajek), Sawki i Wysokie – po 12 członków, Krzewica i Żakowola – po 11, Ostrówki – 13, Rzeczycy – 12 członków.

Od początku 1946 r. działanie władz komunistycznych skupiło się na próbach niedopuszczenia do zwołania zjazdu powiatowego PSL, celem dezorganizacji prac stronnictwa¹⁸. Mimo tego w sprawozdaniu PUBP w Radzynie, przesłanym 7 kwietnia 1946 r. do WUBP w Lublinie, informowano o powołaniu w styczniu tego roku Zarządu Powiatowego PSL na czele z Józefem Zaniewiczem¹⁹. We władzach powiatowych znalazł się również Stanisław Zaniewicz²⁰ oraz Jan Martyniewicz pełniący funkcję zastępców. Na sekretarza wybrano Stanisława Szymaniuka, a na jego zastępcę Z. Waszczuka. Skarbnikiem został Hipolit Brodawka. Funkcję kierownika organizacyjnego przy Powiatowym Zarządzie pełnił Józef Kurowski. Jeszcze w styczniu 1946 r. powołano, zgodnie z regulaminem PSL, Sąd Partyjny, w składzie którego znaleźli się: Jan Filipiuk, Stanisław Rosiński oraz Mikołaj Bożydajek²¹. W jego skład wchodziło tylko trzech członków zamiast przewidzianych w regulaminie pięciu²². W kwietniu 1946 r., po aresztowaniu Filipiuka, do sądu partyjnego został wybrany Bolesław Giersz. Drugiego lutego 1946 r. PSL zorganizował w Międzyrzeczu Podlaskim wiec z udziałem około 200 osób, na którym byli obecni przedstawiciele Zarządu Wo-

¹⁵ IPN Lu 036/5, k. 14.

¹⁶ IPN Lu 036/9, sprawozdania i raporty miesięczne okresowe, dekadowe oraz raporty specjalne szefa i poszczególnych sekcji PUBP w Radzynie wraz z załącznikami, k. 44.

¹⁷ IPN Lu 08/172 t.1, k. 13; M. Piotrkowski, *Władze Bezpieczeństwa...*, dz. cyt., s. 217.

¹⁸ D. Smolarek, dz. cyt., s. 190; *Dokumenty fałszerstw wyborczych w Polsce w roku 1947*, Warszawa 2000, s. 82.

¹⁹ IPN Lu 036/9, k. 5.

²⁰ Stanisław Zaniewicz zam. Krzewica gm. Tłuściec, przed wojną członek Stronnictwa Ludowego, do PSL wstąpił w 1945 r.

²¹ IPN Lu 16/419, k. 13.

²² Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego (dalej: AZHRL), sygn. PSL 70, organizacja Sądów Partyjnych, k. 4.

jewódzkiego oraz Powiatowego Stronnictwa. Wśród przybyłych na zjazd członków kół wiejskich ze szczególnie ostrą krytyką skierowaną przeciwko komunistom wystąpili dwaj członkowie PSL ze wsi Jelnica - Karwowski i Makaruk, domagając się likwidacji Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego terroryzującego ludność wiejską oraz uwolnienia aresztowanych i wywiezionych przez NKWD w 1944 r. na Syberię. Na zakończenie odczytano rezolucję nawołującą komunistów do uwolnienia wszystkich wywiezionych do ZSRR obywateli polskich²³. Ostatnim punktem zjazdu było przyjęcie nowych członków oraz wybór Zarządu Powiatowego PSL, do którego weszli m.in. S. Rosiński, B. Giersz, Józef Stańczuk i J. Filipiuk – delegat na styczniowy Kongres PSL w Warszawie. Wszyscy wybrani, zgodnie z przyjętymi początkowo zaleceniami, byli aktywnymi członkami Stronnictwa Ludowego przed 1939 r. Ostatecznie, kryterium członkowskie w PSL określał uchwalony przez I Kongres PSL statut partii, w myśl którego jej członkiem mógł zostać każdy obywatel o „nieposzlakowanej czci, uznający za swój program PSL”²⁴. Według zestawienia Wydziału V WUBP na koniec maja 1946 r. organizacja PSL na terenie powiatu Radzyń liczył powyżej 400 członków skupionych przede wszystkim we wsiach rejonu Międzyrzecza²⁵, będącego nieformalnym centrum ruchu ludowego w powiecie.

Wydatnym wzmocnieniem ruchu ludowego na terenie powiatu radzyńskiego było uznanie przez ZMW „Wici” pod koniec 1945 r. patronatu PSL²⁶. Wzajemna współpraca była szczególnie widoczna podczas tworzenia struktur gminnych „Wici”, pokrywających się z obszarami działalności stronnictwa. Tak jak w przypadku Tłuśca, gdzie po powołaniu w marcu 1946 r. koła PSL w maju powstało koło ZMW „Wici”²⁷. Wzajemne powiązania były widoczne również w osobie Stanisława Rośnińskiego, członka PSL, a następnie założyciela i Prezesa Powiatowego ZMW „Wici”²⁸. W listopadzie 1946 r. na terenie powiatu funkcjonowało 11 kół „Wici” liczących około 200 członków współpracujących z PSL²⁹.

Odrzucenie przez Mikołajczyka propozycji stworzenia jednego wspólnego bloku wyborczego, w którym PSL „przydzielono” 20% mandatów w parlamencie, było dla komunistów jednoznaczną oznaką braku możliwości porozumienia oraz najprostszego sposobu legalizacji systemu komunistycznego. Konsekwencją było przyjęcie zaproponowanego przez CKW PPS postulatu o odłożeniu wyborów i przeprowadzenie w tym okresie referendum ludowego. Przyjęta przez PPR decyzja została zdecydowanie skrytykowana przez władze naczelne PSL i oceniana jako ewidentna próba przesunięcia terminu wyborów na okres sprzyjający PPR i uzależnionym od niej partiom. Komuniści doprowadzili do nasilenia działań wymierzonych w stronnictwo, widocznych już podczas kongresu PPR w grudniu 1945 r., kiedy to na po-

²³ IPN Lu 059/1, sprawozdania dekadowe sekcji I,II,III, IV,V i Wydz. V, sprawozdania Wydz. „P”, k. 140.

²⁴ J. Wrona, dz. cyt., s. 166; *Kongres PSL 1946*, k. 142-143.

²⁵ IPN Lu 059/1, k. 206.

²⁶ J. Wołoszyn, *Chronić i kontrolować*, Warszawa 2007, s. 279.

²⁷ Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Zarząd Wojewódzki Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” w Lublinie i zarządy powiatowe, sygn. 17, k. 217.

²⁸ IPN Lu 08/172 t. 1, k. 32.

²⁹ IPN Lu 036/9, k. 47, 234; IPN Lu 08/167, k. 68.

rządki dziennym stały się zatrzymania lub pobicia działaczy ludowych. Tak jak w przypadku S. Zaniewicza, zastępcy prezesa powiatowego PSL, aresztowanego 13 lutego 1946 r. pod zarzutem „nie uregulowania świadczeń rzeczowych”³⁰. Nasilenie akcji represyjnych wobec społeczeństwa przybrało na sile szczególnie w miesiącach poprzedzających planowane referendum ludowe³¹. Jak wynika ze sprawozdania Sekcji I Wydziału V WUBP w Lublinie, w całym województwie lubelskim od początku kwietnia do końca czerwca aresztowano 95 działaczy PSL oraz 10 działaczy ZMW „Wici”³².

Głównym ośrodkiem propagandy przedwyborczej stały się wówczas terenowe organizacje PSL (koła) współpracujące wielokrotnie z Kościołem, ale przede wszystkim z podziemiem zbrojnym. Należy, bowiem, pamiętać, iż województwo lubelskie – w którego skład wchodził powiat Radzyń – zaliczone zostało przez władze komunistyczne do najbardziej niebezpiecznych i zagrożonych reakcyjnymi wystąpieniami rejonów kraju.

W sporządzonym 6 kwietnia 1946 r. przez szefa PUBP w Radzynie, M. Kruta, „Raportie Specjalnym” informował on o dużej aktywności politycznej PSL na terenie całego powiatu³³, prowadzonej zgodnie z wydaną przez władze naczelne stronnictwa instrukcją działań przedwyborczych. Wzrosła liczba ulotek oraz prasy kolportowanej wcześniej głównie na terenie Radzyna³⁴. Wielokrotnie kolportowaniem materiałów propagandowych zajmowały się, współpracujący ze stronnictwem ZMW „Wici”, ZHP oraz młodzież szkolna³⁵. Organizowane przez członków stronnictwa zebrania i konferencje przybierały formę zdecydowanych wystąpień antykomunistycznych, na których podkreślano prześladowanie stronnictwa przez władze komunistyczne oraz zbrodniczą działalność UB i NKWD wobec Polaków. Wzrosła również intensywność tak zwanej propagandy szeptanej.

Demonstracją siły i poparcia dla PSL wśród społeczeństwa powiatu radzyńskiego przed referendum ludowym miało być zorganizowanie wraz z ludowcami z terenu powiatu bialskiego w dniach 9-10 czerwca Święta Ludowego, zgodnie z wytycznymi komunikatu Nr 4 Wydziału Prasy i Propagandy PSL, w którym władze naczelne stronnictwa postanowiły obchodzić Święto Ludowe 10 czerwca, aby uniknąć wszelkich starć z PPR i SL organizującym swoje święto 9 czerwca³⁶. Planowane na terenie powiatu uroczystości miały mieć charakter dwudniowych pochodów i odczytów organizowanych wspólnie przez zarząd powiatowy stronnictwa w Radzynie i Białej Podlaskiej. Organizacja pierwszego dnia święta ludowego została zaplanowana w Białej Podlaskiej natomiast drugiego dnia takie same uroczystości miały się odbyć w Międzyrzeczu. Celem legalizacji obchodów Zarząd Stronnictwa zwrócił się 3 czerw-

³⁰ IPN Lu 059/1, k. 274.

³¹ M. Piotrowski, *Władze Bezpieczeństwa ...*, dz. cyt., s. 219-220.

³² IPN Lu 059/1, k. 39.

³³ IPN Lu 036/9, k. 76.

³⁴ IPN Lu 059/1, k.236a.

³⁵ M. Skoczyła, *Wybory do Sejmu Ustawodawczego z 19 stycznia 1947 r. w świetle skarg ludności*, Warszawa 2003, s. 77.

³⁶ *Komunikaty Polskiego Stronnictwa Ludowego 1946-1947*, red M. Adamczyk, J. Gmitruk, J. Mazurek, Warszawa 2002, s. 41-51.

ca 1946 r. z pisemnym podaniem do PUBP w Radzynie o zezwolenie na urządzenie 9 czerwca obchodów Święta Ludowego w Międzyrzeczu Podlaskim³⁷. Planowane obchody miały się rozpocząć mszą św. o godzinie 11 w kościele św. Mikołaja, a następnie w uroczystym pochodzie ulicami – Łukowską, Poczтовую i Warszawską mieli przemarszerować wszyscy członkowie stronnictwa. Według przedstawionego organom bezpieczeństwa planu w pochodzie, poza przemarszem w kolumnach czwórkowych członków i sympatyków stronnictwa, miała wziąć udział banderia konna oraz cykliści w kolumnie trójkowej. O planowanych uroczystościach UB został poinformowany przez agenta o pseudonimie „Fala” jeszcze w połowie maja 1946 r³⁸.

Brak zgody władz bezpieczeństwa na organizowanie święta 10 czerwca, a zezwolenie na odbycie go wraz z innymi ugrupowaniami 9 czerwca, oraz brak wiadomości o przebiegu planowanych uroczystości nie pozwala jednak ocenić ich rzeczywistego charakteru. W zestawieniu z przebiegu święta na terenie województwa lubelskiego pojawiła się informacja, iż zarówno w powiecie Radzyń jak i Biała Podlaska w dniu 9 czerwca 1946 r. „nic nie zaszło”³⁹. Podobna adnotacja widnieje w odniesieniu do powiatu Zamość i Puławy. Na terenach, gdzie, mimo odwołania przez władze naczelne stronnictwa planowanych uroczystości, z komunikatów samego stronnictwa wynikało, iż w pochodach w Zamościu czy Puławach udział wzięło po około 150-200 osób⁴⁰.

Generalnym sprawdzianem poparcia w społeczeństwie zarówno dla PPR jak i jego najsilniejszego przeciwnika – PSL, była kwestia referendum. Dla władz komunistycznych – zdających sobie sprawę z poparcia, jakim cieszyło się w społeczeństwie PSL – referendum stało się również generalną próbą fałszowania wyborów przed ich najważniejszym etapem, jakim były wybory do sejmu. Dlatego dla wszystkich stron treść postawionych pytań nie miała większego znaczenia. Dla władzy komunistycznej istotny był fakt odpowiedzenia „3 x TAK” jako wyrażenie poparcia dla ich polityki. Dla opozycji, wzywającej do głosowania na pierwsze pytanie na „NIE”, była to rzeczywista możliwość sprawdzenia swojego poparcia, a tym samym realnej siły.

Wraz z ogłoszeniem terminu głosowania ludowego władze przystąpiły do zdecydowanych działań politycznych wymierzonych w PSL. W rzeczywistości rozpracowywanie struktur stronnictwa na poziomie powiatów trwało już od grudnia 1945 r. Odgórnie zalecono wówczas gromadzenie wszelkich informacji dotyczących działaczy stronnictwa (szczególnie kompromitujących), celem ich wykorzystania zarówno w okresie przedwyborczym, jak i później, oraz pozyskanie odpowiedniej agentury w stronnictwie. W oświadczeniu złożonym przez Klub Poselski PSL 27 kwietnia 1946 r. pisano: „Należy ubolewać z powodu takiego obniżenia poziomu walki politycznej, która jest smutnym świadectwem metod, jakimi posługuje się PPR, roszcząc sobie prawo do kierowania życiem publicznym państwa ...”⁴¹.

³⁷ IPN Lu 08/172 t.1, k. 4-6.

³⁸ IPN Lu 059/1, k. 207.

³⁹ IPN Lu 08/60 t.1, oryginalne dokumenty PSL za 1946-1947 r PUBP Krasnystaw, k. 99-100; IPN Lu 04/646, raporty sytuacyjne, dekadowe i miesięczne KPMO Radzyń Podlaski rok 1946, k. 81.

⁴⁰ *Komunikaty ...*, dz. cyt., s. 99.

⁴¹ IPN Lu 08/60 t. 1, k. 63.

Kluczowym elementem w pozyskiwaniu informacji oraz walki z opozycją dla UB było pozyskanie odpowiedniej agentury w strukturach zarówno opozycji politycznej jak zbrojnej. Mimo podjętych działań na dzień 1 marca 1946 r. sekcja I Wydziału V WUBP w Lublinie posiadała jedynie 1 agenta w strukturach radzyńskiego PSL oraz 1 w ZMW „Wici”⁴². O intensywności działań wymierzonych w stronnictwo świadczy fakt, iż już dwa miesiące później UB dysponowało w środowisku ludowców 1 agentem i 4 informatorami, jak również zdołało umieścić w maju 1946 r. w ZP PSL w Radzynie agenta o ps. „Żuk”⁴³.

Dużo mniejsze sukcesy odnotowała „bezpieka” w pracy operacyjnej i śledczej, o czym najlepiej świadczy sprawozdanie z początku kwietnia 1946 r., przygotowane dla WUBP w Lublinie, w którym szef PUBP w Radzynie informował, iż na dzień 8 kwietnia 1946 r. nie posiadał żadnych materiałów śledczych na podstawie, których można by aresztować członków PSL. Za wyjątkiem materiałów przekazanych do Lublina na członka zarządu stronnictwa J. Filipiuka⁴⁴. Najczęstszym zarzutem, jaki kierowano przeciwko osobom związanym z PSL, była współpraca z podziemiem zbrojnym. Na takiej podstawie aresztowano w czerwcu 1946 r., pod zarzutem nielegalnego posiadania broni oraz wydawania lewych dokumentów członkom podziemia zbrojnego, wójta gminy Tłuściec i zarazem członka stronnictwa Józefa Kaliszuka⁴⁵.

Dla władzy komunistycznej stało się jasne, że przejęcie pełnej władzy w Polsce było w pełni uzależnione od rozbicia największej opozycji politycznej, jaką było niewątpliwie już wówczas PSL. Mimo zapadłej decyzji o sfałszowaniu wyniku wyborów, okres przedwyborczy był dogodnym momentem do przeprowadzenia zarówno politycznej jak i zbrojnej likwidacji opozycji. Zwłaszcza, że PSL otrzymało w swych działaniach politycznych aktywne wsparcie ze strony podziemia zbrojnego z terenu powiatu radzyńskiego⁴⁶. Współpraca członków stronnictwa z podziemiem zbrojnym była również widoczna na płaszczyźnie militarnej, tak jak w przypadku rozbrojenia posterunku MO w Jelnicy⁴⁷.

Ostatni miesiąc poprzedzający referendum został podzielony na dwa etapy, w których władze komunistyczne wraz z podległym im UB, skoncentrowały się w pierwszym okresie na zbrojnym rozbiciu, a tym samym dezorganizacji podziemia zbrojnego⁴⁸. W drugim okresie zarządzono wzmoczenie bezpośredniej ochrony komisji powiatowych i obwodowych oraz nasilenie propagandy przedwyborczej prowadzonej zarówno przez PPR jak i wojsko.

W tym samym okresie wzmogła się również aktywność opozycji związanej przede wszystkim z PSL, przejawiająca się zwłaszcza w zrywaniu lub kreśleniu plakatów i afiszów władzy ludowej oraz umieszczaniem własnych haseł wyborczych na

⁴² IPN Lu 059/1, k. 234.

⁴³ D. Smolarek, dz. cyt., s. 222-223.

⁴⁴ IPN Lu 036/9, k. 7-8.

⁴⁵ Tamże, k. 28.

⁴⁶ J. Kopiński, *Konspiracja akowska i poakowska na terenie inspektoratu rejonowego Radzyń Podlaski w latach 1944-1956*, Biała Podlaska 1998, s. 49.

⁴⁷ IPN Lu 08/172 t.1, k. 23.

⁴⁸ M. Piotrowski, „Zabezpieczenie” przez władze komunistyczne referendum i wyborów na Lubelszczyźnie w 1946 i 1947 r., *„Roczniki Humanistyczne”*. t. XLVIII, zeszyt 2, 2000, s. 394.

budynkach. Aktywne działanie przedwyborcze prowadzono m.in na terenie wsi Turów i Przychodziska, gdzie członkowie PSL wraz z członkami WiN trzymali straż z bronią, celem obrony przed akcją agitacyjną organów bezpieczeństwa.

Lubelski UB zaniepokoiła szczególnie Instrukcja w sprawie głosowania ludowego wydana przez PSL. Zgodnie, z nią władze naczelne stronnictwa zalecały zorganizowanie na terenie każdego obwodu głosowania sieci obserwatorów, których zadaniem powinno być obliczenie ilości osób biorących udział w głosowaniu. Natomiast w komisjach obwodowych, gdzie stronnictwo nie będzie posiadało swoich przedstawicieli, proponowano organizację punktów, w których zbierano by od osób głosujących oświadczenia jak głosowali, dla ustalenia rzeczywistych wyników głosowania.

W sprawozdaniach byłego WUBP w Lublinie z referendum 30 czerwca 1946 r. na terenie województwa jak i powiatów nie ma żadnych adnotacji o jego wynikach, Wynoszących, w przypadku pierwszego pytania, na które 92% odpowiedziało negatywnie, na drugie 88%, a na trzecie 83%⁴⁹. Podano natomiast ogólną liczbę mieszkańców pow. Radzyń w wysokości 89.735 osób, z których uprawnionych do głosowania w 35 obwodach wyborczych było 46.000⁵⁰. Dane te wymagają jednak weryfikacji, co czyni Mirosław Piotrowski w swym artykule, podając, iż według oficjalnych danych z referendum liczba obwodów na terenie pow. Radzyń wynosiła 18, a uprawnionych do głosowania było 25.049 osób⁵¹.

Rzeczywisty wynik referendum ukazał przywódcom PPR całkowitą klęskę bloku komunistycznego oraz prawdziwe nastroje społeczeństwa, przypieczętowując ostatecznie decyzję o konieczności radykalnej rozprawy z opozycją „mikołajczykowską”. Nasilenie represji wobec PSL po „wygranym” przez komunistów referendum ludowym osiągnęło swoją kulminację w okresie bezpośrednio poprzedzającym wybory do Sejmu.

„Porażka” stronnictwa w referendum ludowym ukazała jego członkom bezsilność wobec władz, przyczyniając się do znacznego zmniejszenia aktywności politycznej poszczególnych kół. W sprawozdaniu PUBP w Radzynie z 1 sierpnia 1946 r. liczba członków PSL w powiecie wynosiła 200 osób i była najmniejszą strukturą w województwie, przy ogólnym stanie stronnictwa wynoszącym – według władz bezpieczeństwa – 24.050 członków⁵².

Spadek aktywności stronnictwa był jedynie krótkotrwałym przejawem „porażki”, gdyż już od września 1946 r. daje się zauważyć ponowną mobilizację do zbliżających się wyborów. Na zjeździe wojewódzkim PSL w Lublinie 10 listopada 1946 r. J. Kurowski podkreślał, iż obecnie „bezpieka” zastrasza członków PSL np. wybijając szyby w domach osób należących do stronnictwa⁵³. Podczas rozlepiania ulotek stronnictwa w listopadzie 1946 r. we wsi Borki gmina Biała funkcjonariusze MO zabili

⁴⁹ Referendum z 30 czerwca 1946 r. *Przebieg i wynik*, oprac. A. Paczkowski, Warszawa 1993. s. 87.

⁵⁰ IPN Lu 055/31, materiały z przebiegu referendum i wyborów do Sejmu PRL w woj. Lubelskim w 1946 i 1947 r., k. 18.

⁵¹ M. Piotrowski, *Władze Bezpieczeństwa ...*, dz. cyt., s. 220.

⁵² IPN Lu 059/1, k. 37, 164.

⁵³ IPN Lu 08/242 t. 1, k. 13.

dwóch jego działaczy, wśród których był m.in. Andrzej Starzyński, mieszkaniec wsi Starawieś gmina Biała⁵⁴. W grudniu 1946 r., pod zarzutem przynależności do nielegalnej organizacji oraz bezprawnego posiadania broni, aresztowano B. Giersza członka Zarządu Powiatowego PSL, a jednocześnie prezesa koła we wsi Wysokie gm. Międzyrzec, oraz Józefa Pietruka, będącego również członkiem stronnictwa we wsi Wysokie⁵⁵.

Działalność agitacyjna prowadzona przez działaczy stronnictwa wraz z podziemiem zbrojnym WiN przybrała szczególnie na sile w okresie bezpośrednio poprzedzającym wybory. Pojawiła się duża liczba ulotek skierowanych przeciw Blokowi Demokratycznemu, organom bezpieczeństwa, Milicji Obywatelskiej oraz Samopomocy Chłopskiej. Równoległe z kolportażem ulotek nawołujących do głosowania na listę Nr 2 PSL, zbierano roznoszone wcześniej głosy bloku Nr 3. Akcja taka miała miejsce nocą 18 stycznia 1947 r. m.in. na terenie gminy Biała, gdzie trzech mieszkańcy wsi Zabiele: Władysław Grochowski, Bronisław Czarnecki oraz Józef Zacharczuk, zbierali ulotki Bloku Demokratycznego roznoszone wcześniej przez sołtysa⁵⁶. Agitację przedwyborczą PSL prowadził przy ścisłej współpracy „Wici” oraz podziemia zbrojnego WiN⁵⁷, wysuwając w niej hasła reformy rządu i wojska, w którym znajdowało się za dużo Sowietów.

Na wiecach zorganizowanych w Radzynie Jan Gomułka, członek PSL, wystąpił z żądaniem reorganizacji obecnego wojska i rządu, w którym czołowe stanowiska zajmują Sowietci. Na terenie gminy Jabłoń agitację przedwyborczą prowadził Franciszek Laskowski, kierownik szkoły we wsi Kolano, oraz Władysław Martych-niewicz⁵⁸. Na terenie tej gminy współpracujący z stronnictwem pracownicy administracji poprzez niedbałe złożenie ulotek przedwyborczych Bloku Demokratycznego doprowadzili do ich zniszczenia.

Kolejnym elementem walki z ruchem ludowym było pozbawienie prawa głosu liderów i działaczy chłopskich, systematyczna akcja manipulowania nastrojami społecznymi oraz nasilona działalność wojskowych Grup Ochrony i Propagandy⁵⁹. Dla komunistów skutecznym elementem walki z opozycją stał się opracowany przez władze mechanizm wyboru składu komisji obwodowych, oparty na ordynacji wyborczej, która zezwalała władzy na eliminację wszystkich osób „niepożądanych” pod najmniejszym pretekstem. Pozwoliło to wyeliminować całkowicie opozycję mikołajczykowską ze składu komisji obwodowych w powiecie radzyńskim⁶⁰. Stosując podobne „podstawy prawne” przy eliminacji poszczególnych kandydatów z PSL, został

⁵⁴ IPN Lu 08/172 t.1, k. 7; IPN Lu 059/1, k. 236a.

⁵⁵ IPN Lu 036/9, k. 132; IPN Lu 08/172 t.1, k. 23.

⁵⁶ IPN Lu 036/13, sprawozdania, raporty dekadowe, miesięczne i okresowe kierownictwa i poszczególnych sekcji oraz plany, raporty, meldunki z akcji specjalnych przeciwko bandom i raporty z inspekcji w PUBP Radzyń, k. 8; IPN Lu 08/172 t.1, k. 23.

⁵⁷ IPN Lu 036/13, k. 1.

⁵⁸ IPN Lu 010/748 t.2, sprawa kryptonim „Awanturnicy”, k. 6.

⁵⁹ J. Wtorkiewicz, *Wojsko polski w akcji propagandowej i wyborach do Sejmu ustawodawczego w 1947 r.*, Warszawa 2002, k. 41.

⁶⁰ D. Smolarek, dz. cyt., s. 194.

usunięty z list wyborczych J. Zaniewicz⁶¹, wystawiony przez PSL wośród 11 kandydatów w okręgu wyborczym Nr 17 (Radzyń, Krasnystaw, Chełm i Włodawa)⁶².

Elementem osłabienia stronnictwa były aresztowania jego aktywnych działaczy, prowadzących działania propagandowe, jak to miało miejsce 15 stycznia, kiedy organy bezpieczeństwa zatrzymały 30 działaczy stronnictwa. Znaleźli się wśród nich Stefan Malinowski, aptekarz z Międzyrzecza, nauczycielka szkoły powszechnej w Kąkolewnicy Helena Krzemińska oraz Z. Waszczuk z Międzyrzecza. Wszyscy zostali zwolnieni dopiero po wyborach 21 stycznia 1947 r⁶³.

Przebieg wyborów w całym powiecie upływał pod wyraźną kontrolą komunistów oraz UB, którzy zdołali stworzyć wrażenie ogromnego poparcie ze strony społeczeństwa dla Bloku Demokratycznego, widocznego w samym głosowaniu, podczas którego w 21 obwodach wyborczych większość ludności biorącej w nim udział głosowało jawnie na listę Nr 3. Z nieznanых powodów nie zgłosił się do komisji obwodowej w Białej mąż zaufania PSL⁶⁴. Pozory legalności stwarzała również obecność w obwodach wyborczych w Radzynie, Białej oraz Międzyrzeczu obserwatora Ambasady Brytyjskiej z Warszawy⁶⁵. Doskonale przygotowany przez komunistów aparat wyborczy nie pozostawił PSL żadnych szans wyborczych, a jednym z nielicznych akcentów jego aktywności wyborczej był Jan Bożyk, agitujący w dzień wyborów za listą stronnictwa w Jabłoni⁶⁶.

Zafałszowanie w styczniu 1947 r. wyborów do Sejmu zwieńczyło dotychczasowe wysiłki komunistów w całkowitym przejęciu władzy przez Blok Demokratyczny (PPR, PPS, SL i Stronnictwa Demokratycznego), który rzekomo zdobył 80% głosów. Mimo, iż ogłoszone wyniki nie miały nic wspólnego z rzeczywistością, pozwoliły – mimo protestów terenowych działaczy stronnictwa – do ostatecznego rozstrzygnięcia kwestii opozycji ludowej. Podawane przez ludowców informacje o przypadkach wczesnego zamykania lokali wyborczych, a tym samym uniemożliwiania głosowania, pozostały bez odzewu władz⁶⁷.

„Porażka” stronnictwa mimo ogromnej mobilizacji przedwyborczej uświadomiła po raz kolejny jego członkom i sympatykom bezskuteczność prowadzonych działań. W sprawozdaniach Sekcji I Wydz. V WUPB – czytamy, iż w okresie od lutego do października 1947 r. PSL nie przejawiało oficjalnej aktywności politycznej. W okresie maj-czerwiec 1947 r. stronnictwo nie przeprowadziło żadnych wieców, zebrań i konferencji. Jediną aktywność wykazywali nadal najwięksi aktywiści stronnictwa, natomiast zdecydowana większość członków nie brała w ogóle udziału w życiu politycznym. Coraz częstszymi przypadkami stało się zbiorowe występowanie ze stronnictwa z powodów ideologicznych, ale przede wszystkim na skutek nasilenia antype-

⁶¹ Tamże, s. 203.

⁶² IPN Lu 08/172 t. 1, k. 28.

⁶³ IPN Lu 036/14, sprawozdania okresowe, raporty specjalne i dekadowe oraz listy imienne osób nieuprawnionych do głosowania z terenu powiatu radzyńskiego, k. 10.

⁶⁴ IPN Lu 036/14, k. 17.

⁶⁵ Tamże, k. 10.

⁶⁶ Tamże, k. 18.

⁶⁷ IPN Lu 036/13, k. 10.

eselowskiej propaganda ze strony PPR i podległego mu SL oraz nacisku władz bezpieczeństwa na powiatowe i gminne struktury PSL. W marcu 1947 r. na zebraniu koła PSL w miejscowości Sawki z przybyłych 20 członków stronnictwa wszyscy opowiedzieli się zdecydowanie za wystąpieniem z PSL. Podobnie było z członkami „Wici”, dotychczas pozostających pod wpływem PSL, którzy zaczęli przechodzić masowo do SL⁶⁸. Rozbicie PSL na terenie powiatu było wynikiem nasilenia działalności PPR, UB oraz SL. Obraz ilustrujący proces rozbicia stronnictwa mikołajczykowskiego znajdujemy w raporcie sytuacyjnym za rok 1947, sporządzony przez KP MO w Radzynie, który mówił, iż w styczniu 1947 r. PSL w powiecie liczyło 1.200 członków, a w ciągu roku liczba ta zmalała do 320.

Brak napływu nowych członków, jak również nie wykupywanie legitymacji przez dotychczasowych jego działaczy, pogłębił narastające problemy z uzyskaniem funduszy na podstawową działalność stronnictwa, w tym prowadzenie biura. Na początku 1947 r. z WK PSL przywieziono do Powiatowego Zarządu PSL 50 legitymacji, które zostały podzielone na koła we wsi: Grabowiec, gdzie trafiło 10 sztuk, Międzyrzec – 15 sztuk, Tłuściec – 15 sztuk oraz koło Turowie (przew. Stanisław Osak) – 7 sztuk. Według oceny J. Zaniewicza, żadna z tych legitymacji nie została wydana. Z przywiezionych następnie z Lublina przez J. Kurowskiego 20 legitymacji, wydano zaledwie 6 sztuk dla: J. Zaniewicza, J. Kurowskiego, S. Zaniewicza, Heleny Kułak, Stanisława Szymaniuk i Stanisława Mielnickiego⁶⁹.

Słabnącą aktywność stronnictwa ukazywał stopień zaangażowania Powiatowego Zarządu PSL w Radzynie w organizację obchodów Święta Ludowego w 1947 r., stanowiącego dotychczas element manifestacji siły oraz poparcia społecznego. Przeprowadzone bez odgórnej inicjatywy uroczystości miały jedynie charakter miejscowych wystąpień bez udziału władz stronnictwa lub – tak jak w przypadku Międzyrzecza – ograniczyły się jedynie do wywieszenia sztandaru stronnictwa. Nie brali również udziału, zgodnie z instrukcją NKW PSL, w uroczystym nabożeństwie w kościele oraz przygotowaniu uroczystej akademii w lokalu organizacyjnym stronnictwa⁷⁰. Pozwoliło to PPR, przy współudziale UB, przeprowadzić na terenie miejscowości pozostających dotychczas pod wpływem PSL dwudniową akcję informacyjno-propagandową z angażowaniem miejscowej agentury. Jej celem było ukazanie społeczeństwu słabości stronnictwa, a tym samym likwidacja jego struktur terenowych⁷¹. Elementem prowadzonych przez komunistów działań były częste napady i zastraszania działaczy stronnictwa. Ewidentnym przykładem inspirowanych przez „bezpiekę” działań były dwa napady na J. Kurowskiego w kwietniu 1947 r. Pierwszy miał miejsce 17 kwietnia 1947 r., podczas którego siedmiu uzbrojonych ludzi dokonało porwania sekretarza Wojewódzkiego Zarządu PSL przebywającego w domu prezesa

⁶⁸ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 56, s. 105, sprawozdania i raporty instruktorów z wyjazdów do lubelskich powiatów i sprawozdania delegata wojewódzkiego z pobytu w powiatach.

⁶⁹ IPN Lu 036/13, k. 122.

⁷⁰ R. Buczek, *Stanisław Mikołajczyk*, t. 2, Toronto 1996, s. 125.

⁷¹ IPN Lu 036/13, k. 37, 54.

powiatowego PSL we wsi Jelnica gmina Misie⁷². W drugim przypadku kilku uzbrojonych mężczyzn wtargnęło do sekretariatu PSL w Międzyrzeczu i pobilo przebywającego tam J. Kurowskiego oraz sekretarza Wojewódzkiego Zarządu PSL⁷³.

Nasilenie działań organów bezpieczeństwa wymierzonych w rozbięcie PSL doprowadziło do systematycznego spadku poparcia ze strony społeczeństwa. W takiej sytuacji Prezes Powiatowego Zarządu PSL J. Zaniewicz w sierpniu 1947 r. dwukrotnie zwoływał członków powiatowego zarządu celem omówienia obecnej sytuacji oraz postawienia wniosku o rozwiązanie PSL na terenie powiatu radzyńskiego. Bezskuteczne próby zwołania zarządu doprowadziły do wysłania przez Zaniewicza listu do PUBP w Radzynie z informacją tej treści: „... niniejszym zawiadamiam ob., że od dnia 24 sierpnia 1947 r. nie jestem prezesem Polskiego Stronnictwa Ludowego, ani też nie jestem członkiem PSL”⁷⁴.

W chwili ucieczki Mikołajczyka na terenie powiatu Radzyń tylko 7 kół PSL przejawiało aktywność polityczną i organizacyjną. Najsilniejszymi ośrodkami PSL były jeszcze wówczas gminy Żerocin, Zahajki, Misie, Tłuściec oraz – w mniejszym stopniu – Komarówka i Jabłoń⁷⁵. Kwestia reorganizacji lub likwidacji powiatowej organizacji PSL była poruszana 11 listopada 1947 r. w Międzyrzeczu⁷⁶. Udział w zorganizowanym zebraniu wzięli przedstawiciele Powiatowego Zarządu PSL na czele z Stanisławem Zaniewiczem i Józefem Kurowskim, a ze strony władz starosta powiatowy Tadeusz Bocheński oraz I sekretarz powiatowej komórki PPR Aleksander Hetman. Obaj zostali oddelegowani do wymuszenia na działaczach PSL rezolucji potępiącej politykę Mikołajczyka, a w konsekwencji rozwiązania stronnictwa⁷⁷. Ich konsekwencją było ogłoszenie rezolucji potępiącej dotychczasową działalność S. Mikołajczyka. Nie rozstrzygnięto jednak kwestii likwidacji stronnictwa, którą ostatecznie podjął ZP PSL na zwołanym 17 listopada 1947 r. walnym zebraniu wszystkich członków oraz sympatyków stronnictwa. Uchwalono wówczas rezolucję o rozwiązaniu PSL na terenie powiatu radzyńskiego.

Powstanie w kierownictwie NKW PSL opozycji na czele z Józefem Niecką oraz Czesławem Wycechem, popierającej tzw. blok demokratyczny, miało rozbić jedność PSL od wewnątrz i ułatwić w dalszej kolejności jego likwidację. Jednak mimo tego oraz formalnego rozwiązania struktur powiatowych PSL, władze bezpieczeństwa nie zdołały zakończyć działalności politycznej wielu jego członków, którzy weszli w skład nowo zorganizowanego Zarządu Powiatowego PSL-Lewicy, tzw. grupy Wycecha. Jej prezesem został S. Zaniewicz, wiceprezesami Józef Stańczyk i J. Kurowski, sekretarzem wybrano I. Golec, a jej zastępcą S. Mielnickiego. Cały zarząd składał

⁷² IPN Lu 059/3, telefonogramy i inna dokumentacja dot. działalności organizacji oraz poszczególnych członków „SL”, „PSL”, PPS, Wici i Związków Zawodowych na terenie województwa lubelskiego, k. 4.

⁷³ IPN Lu 059/2, raporty sprawozdawczo-dekadowe i specjalne oraz geneza powstania i rozwoju Stronnictwa Pracy, k. 106.

⁷⁴ IPN Lu 036/13, k. 122.

⁷⁵ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 57, s. 245-246, sprawozdania i raporty instruktorów z wyjazdów do lubelskich powiatów i sprawozdania delegata wojewódzkiego z pobytu w powiatach.

⁷⁶ AZHRL, Działalność Zarządu Wojewódzkiego PSL w Lublinie, sygn. PSL 102, k. 14.

⁷⁷ APL, KW PPR w Lublinie, sygn. 57, sprawozdania i raporty instruktorów z wyjazdów do lubelskich powiatów i sprawozdania delegata wojewódzkiego z pobytu w powiatach, s. 246.

się z 12 osób wywodzących się bezpośrednio z grupy najaktywniejszych zwolenników Mikołajczyka. Według raportu szefa PUBP w Radzynie z 5 kwietnia 1948 r. poza Zarządem Powiatowym nie powstały żadne koła gminne PSL-Lewicy, a ogólna liczba członków rozproszonych po terenie całego powiatu wynosiła zaledwie 36 osób⁷⁸.

Duża rezerwa oraz nieufność, z jaką odnieśli się do nowej partii chłopskiej sami chłopcy powiatu radzyńskiego, doprowadziła do wyraźnego osłabienia ruchu ludowego w tej części województwa lubelskiego.

⁷⁸ IPN Lu 08/172 t. 2, k. 32-35.